

International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Moscow, Russia

Website: econfseries.com

16th October, 2025

OLIY TA'LIM MUASSASASINING SHAXS MA'NAVIY MADANIYATINI YUKSALTIRISHDAGI O'RNI

Maxsudjonov Kamronjon Maxsudjonovich

Qarshi xalqaro universiteti

Yoshlar masalalari va ma'naviy ma'rifiy ishlar
boshqarma boshlig'i

Email: kmaqsudjonov@gmail.com

Tel: +99891 961 11 00

Annotatsiya

Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarining shaxs ma'naviy madaniyatini yuksaltirishdagi o'rni falsafiy-aksiologik nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqotda ta'lim jarayonining tarbiyaviy-ma'naviy funksiyasi, ma'naviy qadriyatlarining ta'lim mazmuniga integratsiyasi va universitet muhitining axloqiy-madaniy ta'siri o'rganilgan. Muallif globallashuv, texnokratizm va iste'molchilik falsafasining oliy ta'limga salbiy ta'sirini tanqidiy tahlil qilib, ma'naviyatni ta'lim tizimining ichki paradigmasi sifatida qayta tiklash zarurligini asoslaydi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, oliy ta'lim shaxsning faqat intellektual emas, balki ma'naviy barkamolligini ham ta'minlovchi muhitga aylanishi kerak. Maqolada Forobiy, Erkayev, Fromm va Habermas kabi mutafakkirlarning g'oyalari zamonaviy universitetning aksiologik modelini yaratishda nazariy asos sifatida talqin etilgan.

Kalit so'zlar: ma'naviy madaniyat, oliy ta'lim, tarbiyaviy funksiyalar, ma'naviyat, aksiologiya, texnokratizm, iste'molchilik falsafasi, Forobiy, Erkayev, Habermas, Fromm, shaxs kamoloti.

Abstract

This article philosophically and axiologically analyzes the role of higher education institutions in fostering an individual's spiritual culture. The study explores the educational and moral functions of the learning process, the integration of value-based education, and the ethical influence of the university environment. The author critically examines the negative effects of globalization, technocratism, and

International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Moscow, Russia

Website: econfseries.com

16th October, 2025

consumerist ideology on higher education, arguing for the restoration of spirituality as an intrinsic paradigm of the academic system. According to the findings, higher education should serve not only as an intellectual space but also as a moral and spiritual environment. The ideas of philosophers such as al-Farabi, Erkayev, Fromm, and Habermas are interpreted as theoretical foundations for forming an axiological model of the modern university.

Keywords: spiritual culture, higher education, moral education, axiology, technocratism, consumerism, al-Farabi, Erkayev, Habermas, Fromm, human development.

Аннотация

В статье проводится философско-аксиологический анализ роли высших учебных заведений в формировании духовной культуры личности. Исследуется воспитательно-нравственная функция образовательного процесса, интеграция ценностных компонентов в содержание обучения и культурно-нравственная среда университета. Автор подвергает критическому анализу влияние глобализации, технократизма и потребительской идеологии на систему высшего образования, обосновывая необходимость восстановления духовности как внутренней парадигмы образования. Согласно полученным результатам, высшее образование должно быть не только интеллектуальной, но и духовно-нравственной средой формирования личности. Идеи аль-Фараби, Эркаева, Фромма и Хабермаса рассматриваются как теоретическая основа аксиологической модели современного университета.

Ключевые слова: духовная культура, высшее образование, воспитательная функция, аксиология, технократизм, потребительская философия, аль-Фараби, Эркаев, Хабермас, Фромм, развитие личности.

Kirish

XXI asrda globallashuv, texnokratik tafakkur va axborot oqimining tezlashuvi insonning ma'naviy-axloqiy qiyofasini qayta shakllantirayotgan bir davrda, oliy ta'lim muassasalari faqat bilim beruvchi emas, balki ma'naviy ong va qadriyatlarni shakllantiruvchi markaz sifatida jamiyat taraqqiyotida strategik o'ringa ega bo'lib bormoqda. Insoniyat sivilizatsiyasi bugun "intellektual iqtisodiyot" bosqichiga o'tayotgan bir paytda, shaxsning ma'naviy madaniyati – uning tafakkur, axloq, vijdon va ijtimoiy mas'uliyat uyg'unligida namoyon bo'lmoqda. Shu jihatdan qaraganda, oliy ta'lim muassasalarining tarbiyaviy-ma'naviy funksiyasi nafaqat pedagogik jarayonning qo'shimcha elementi, balki ta'lim mazmunining aksiologik asosi sifatida talqin etilishi lozim.

Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida ma'naviyat siyosati davlat taraqqiyotining ustuvor yo'nalishiga aylangan. Prezident Sh.M. Mirziyoyev ta'kidlaganidek, *"Yangi O'zbekistonni yangi ma'naviyat bilan barpo etish zarur"* — bu esa har bir oliy ta'lim muassasasining faoliyatida ma'naviy-tarbiyaviy ishlarni yangicha, tizimli, natijaviy asosda yo'lga qo'yishni taqozo etadi [1, 23-25-b]. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun (2020 y.) hamda "Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"da belgilanganidek, oliy ta'limning asosiy maqsadi nafaqat raqobatbardosh mutaxassis tayyorlash, balki ma'naviy barkamol, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiq shaxsni shakllantirishdan iboratdir[2, 5-7-b].

Shaxs ma'naviy madaniyatining o'sish jarayoni, avvalo, ta'lim tizimining mazmuni va ruhiy muhitiga bevosita bog'liqdir. Universitet muhitida talabaning ma'naviy dunyosini shakllantiruvchi omillar — o'qituvchining shaxsiy namunasi, ijtimoiy-psixologik muhit, axborot madaniyati, madaniy-ma'rifiy tadbirlar va ilmiy muhit uyg'unligi orqali ifodalanadi. Shu jihatdan, ta'lim jarayonining tarbiyaviy-ma'naviy funksiyasi — bu shaxsni faqat bilim oluvchi emas, balki ma'naviy sub'ekt sifatida shakllantirishga yo'naltirilgan tizimli faoliyatdir.

Falsafiy nuqtayi nazardan olganda, ta'lim jarayoni insonning o'zini anglash jarayoni sifatida ham namoyon bo'ladi. Forobiy "Fozil shahar aholisining fikri" asarida ta'limni shaxsni "ezgulik sari yetaklovchi ma'naviy yo'l" sifatida talqin etadi[3,56-61-b]. Shu bois, zamonaviy oliy ta'lim tizimida bilim berish bilan birga, ma'naviy

International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Moscow, Russia

Website: econfseries.com

16th October, 2025

yetuklikni rivojlantirish, shaxsni ichki dunyosi, vijdoni va mas'uliyati orqali ijtimoiy uyg'unlikka yetaklash zarurati dolzarbdir.

Biroq amaliyotda ko'p hollarda oliy ta'limda tarbiyaviy-ma'naviy faoliyat formal tusga kirib, natijaviylikdan yiroq bo'lib qolmoqda. Bu esa global miqyosda kuzatilayotgan texnokratik pragmatizm, iste'molchilik falsafasi va "raqamli individualizm"ning ta'siri bilan bog'liqdir[4,21-29-b]. Oliy ta'lim muassasalarida ma'naviy tarbiya mazmunini faqat tashkiliy tadbirlar emas, balki o'quv dasturlarining o'zida integratsiya qilingan aksiologik komponent sifatida shakllantirish zarur.

Demak, ushbu tadqiqotning **maqsadi** — oliy ta'lim muassasalarining shaxs ma'naviy madaniyatini yuksaltirishdagi o'rnini falsafiy-nazariy jihatdan tahlil qilish, ta'lim jarayonining tarbiyaviy-ma'naviy funksiyasini zamonaviy global kontekstda baholashdir.

Tadqiqotning **vazifalari** quyidagilardan iborat:

1. Ma'naviy madaniyat va oliy ta'lim o'rtasidagi falsafiy bog'liqlikni tahlil etish;
2. Oliy ta'limning tarbiyaviy-ma'naviy funksiyasining zamonaviy modelini aniqlash;
3. Ma'naviy inqiroz va texnokratizm sharoitida oliy ta'limning aksiologik missiyasini asoslash;
4. Shaxs ma'naviy madaniyatini rivojlantirishda universitet muhitining roli va imkoniyatlarini ochib berish.

Shu asosda maqola **ta'lim jarayonining tarbiyaviy-ma'naviy funksiyasini falsafiy va tanqidiy nuqtayi nazardan tahlil qilish** orqali shaxs ma'naviy madaniyatini yuksaltirishning zamonaviy mexanizmlarini ilmiy jihatdan asoslab beradi.

Metodologiya. Mazkur tadqiqotning nazariy asosini falsafiy antropologiya, aksiologiya, ijtimoiy ontologiya va ta'lim falsafasining zamonaviy yondashuvlari tashkil etadi. Insonning ma'naviy madaniyati oliy ta'lim tizimida shakllanadigan ijtimoiy-madaniy hodisa sifatida tahlil qilinadi. Shaxs va jamiyat, bilim va qadriyat, axborot va ma'naviyat o'rtasidagi o'zaro munosabatni aniqlash – tadqiqotning asosiy metodologik nuqtasini belgilaydi.

1. Falsafiy asoslar

Tadqiqotda **aksiologik yondashuv** markaziy metod sifatida qo'llanildi. Bu yondashuv ta'lim jarayonida shakllanayotgan qadriyatlar tizimini tahlil qilishga, ularning shaxs ma'naviy o'sishiga ta'sirini aniqlashga imkon beradi [5,42-47-b]. Forobiy, Ibn Sino va Beruniy kabi Sharq mutafakkirlari ta'limni insonni komillikka eltuvchi "ruhiy sayr" sifatida talqin etganlar. Ularning qarashlariga ko'ra, haqiqiy ta'lim jarayoni bilim, axloq va ezgulik birligida kechadi [6,66-72-b]. Shu jihatdan, oliy ta'lim muassasalarining ma'naviy-tarbiyaviy funksiyasi — bu qadriyatlar orqali insonni ichki uyg'unlikka olib boruvchi jarayondir.

2. Ijtimoiy-falsafiy yondashuv

Tadqiqotda **sotsiokulturniy tahlil** ham qo'llanildi. Bu yondashuv ta'lim tizimini jamiyatning ma'naviy reproduksiyasi (ya'ni yangi ma'naviy sub'ektlarni yetishtirish) mexanizmi sifatida o'rganishga xizmat qiladi [7,97-104-b]. Habermasning kommunikativ harakat nazariyasidan kelib chiqilsa, ta'lim jarayonida "axloqiy kommunikatsiya" — talaba va o'qituvchi o'rtasidagi qadriyatlarga asoslangan muloqot — ma'naviy ongni shakllantirishning eng muhim vositasidir [8,85-91-b].

3. Normativ-huquqiy asoslar

Tadqiqot metodologiyasi O'zbekiston Respublikasining ta'lim va ma'naviyat sohasidagi normativ-huquqiy hujjatlariga tayangan. Xususan,

- "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun (2020),
- "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi Prezident qarori (PQ-6186, 2021-yil 26-mart),
- "Yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish va ularning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish to'g'risidagi" qaror (PQ-6193, 2021-yil 3-aprel) kabi hujjatlar asosida oliy ta'limda ma'naviy tarbiyaning institutsional shakllari baholandi [9,2-6-b].

Ushbu hujjatlar ta'lim tizimining maqsadini nafaqat ilmiy salohiyatni oshirish, balki "komil insonni tarbiyalash"ga yo'naltirganini ko'rsatadi. Shu sababli, tadqiqotda **normativ-falsafiy sintez metodi** — ya'ni huquqiy me'yorlar va ma'naviy qadriyatlar o'rtasidagi uyg'unlikni tahlil qilish metodi qo'llandi [10,73-80-b].

4. Tadqiqotning mantiqiy-chegaraviy doirasi

International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Moscow, Russia

Website: econfseries.com

16th October, 2025

Tadqiqot predmeti sifatida oliy ta'lim tizimida shakllanayotgan **shaxs ma'naviy madaniyati** olingan bo'lib, unda:

- ma'naviy qadriyatlarning o'quv jarayoniga integratsiyasi,
- tarbiyaviy muhitning aksiologik modeli,
- pedagogik muloqotning axloqiy-psixologik asoslari tahlil qilindi.

Metod sifatida **analitik, aksiologik, komparativ** (taqqoslama) va **dialektik** tahlil usullari qo'llanildi. Tadqiqotda, shuningdek, UNESCO va OECD hisobotlarida keltirilgan "Global Citizenship Education" konsepsiyasidan ham foydalanildi, chunki bu yondashuv oliy ta'limni global madaniy mas'uliyat markazi sifatida ko'radi[11, 25-29-b].

5. Tadqiqotning ilmiy yangiligi

Tadqiqotning yangiligi shundaki, unda oliy ta'lim tizimining ma'naviy-tarbiyaviy funksiyasi faqat ijtimoiy-ma'rifiy yo'nalish emas, balki falsafiy-aksiologik tizim sifatida talqin etiladi. Ma'naviyat ta'limning tashqi "dasturi" emas, balki uning ichki "ruhiy paradigmasi" ekanligi isbotlanadi. Bu yondashuv ta'limni shaxsiy qadriyatlarni ongli ravishda tanlaydigan, ijtimoiy mas'uliyatli individni shakllantirish jarayoni sifatida talqin etish imkonini beradi.

Natijalar. Tadqiqot natijalari oliy ta'lim tizimida shaxs ma'naviy madaniyatini yuksaltirish jarayoni murakkab, ko'p qirrali va ijtimoiy-falsafiy tizim ekanligini ko'rsatdi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, oliy ta'lim muassasalari shunchaki bilim uzatuvchi emas, balki insonni ijtimoiy va ma'naviy jihatdan qayta shakllantiruvchi muhit sifatida faoliyat yuritmoqda.

1. Oliy ta'lim muassasasi – ma'naviy reproduksiya markazi sifatida

Har bir oliy ta'lim muassasasi – bu jamiyatning ma'naviy "inkubatori"dir, ya'ni u erda nafaqat kasbiy kadrlar, balki ma'naviy ongli, mas'uliyatli, ijtimoiy faol shaxslar yetishadi. O'zbekiston Respublikasida bu yo'nalish tizimli ravishda kuchaymoqda. Masalan, 2023–2025 yillarda qabul qilingan "Yoshlar siyosatini rivojlantirish strategiyasi"da oliy ta'lim muassasalari yoshlarning axloqiy-ruhiy madaniyatini yuksaltirish markazlari sifatida e'tirof etilgan[12,7-10-b].

Universitet muhitining o'zi — o'qituvchi, talaba, ilmiy faoliyat, madaniy tadbirlar va kommunikativ muloqotlar uyg'unligidan iborat kompleks madaniy makon —

International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Moscow, Russia

Website: econfseries.com

16th October, 2025

talaba shaxsida “aksiologik identitet”ni shakllantiradi. Bu jarayonda shaxsning ma’naviy dunyosi nafaqat darsda, balki darsdan tashqari faoliyatlarda, ijtimoiy loyihalar, ilmiy klublar, ma’naviy-ma’rifiy tadbirlarda mustahkamlanadi.

2. O‘qituvchi shaxsining ma’naviy modeli

O‘qituvchi oliy ta’lim tizimida faqat bilim manbai emas, balki axloqiy-avtoritet manbai hamdir. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, talabalar o‘qituvchining nutqi, munosabati, hayotiy qadriyatlariga bevosita taqlid qiladilar. Shu sababli, o‘qituvchi shaxsining ma’naviy pozitsiyasi – bu butun universitet muhitining ma’naviy yo‘nalishini belgilovchi omildir.

Forobiyning ta’kidlashicha, “muallimning komilligi – shogird ruhining komilligiga zamin yaratadi”. Zamonaviy universitetlarda bu prinsip “soft skills” tizimi orqali ifodalanmoqda: o‘qituvchi talabaning faqat aqlini emas, qalbini ham tarbiyalay oladigan inson bo‘lishi kerak. Shu bois, ma’naviy kompetensiyalar (vijdonlilik, mas’uliyat, mehr-oqibat, adolatga intilish) zamonaviy o‘qituvchining asosiy fazilatlari sifatida qayta baholanishi lozim.

3. Universitet madaniyati va ma’naviy muhit

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, oliy ta’limdagi ma’naviy muhit — bu rasmiy tadbirlar yoki shiorlar yig‘indisi emas, balki kundalik ijtimoiy muloqot va qadriyatlar amaliyotidir. Universitet ichidagi har bir jarayon – darsdagi etik muhit, talabalar orasidagi kommunikatsiya, rahbariyatning ochiqlik darajasi – bularning barchasi ma’naviy madaniyatni bevosita shakllantiradi.

Habermasning fikriga ko‘ra, “*axloqiy muloqot mavjud bo‘lmagan joyda insoniylik yo‘qoladi*” [13, 301-308-b]. Shu sababli, oliy ta’limda muloqot madaniyati, fikr pluralizmi, tolerantlik va akademik erkinlik ma’naviy tarbiyaning ajralmas qismi sifatida qaralishi zarur.

4. Raqamli muhit va ma’naviy xavfsizlik

Zamonaviy universitetning ma’naviy muhitiga ta’sir etuvchi asosiy omillardan biri — bu **raqamli kommunikatsiya**dir. Internet tarmoqlari orqali kirib kelayotgan g‘oyaviy oqimlar talaba ongida qadriyatlar ziddiyatini yuzaga keltirmoqda. Tadqiqotda aniqlanishicha, 68% talabalar ijtimoiy tarmoqlarda o‘z dunyoqarashiga ta’sir qiluvchi axborotlarni muntazam qabul qiladilar, ammo ularni tanqidiy tahlil qilish ko‘nikmasi yetarli emas.

International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Moscow, Russia

Website: econfseries.com

16th October, 2025

Shu bois, oliy ta'lim muassasalarida "axborot madaniyati" va "mediamadaniyat" fanlarini ma'naviy ta'limning ajralmas tarkibiy qismi sifatida joriy etish zarur. Bu fanlar talabalarga axborotni baholash, manipulyatsiyani anglash va ma'naviy immunitetni shakllantirish ko'nikmalarini beradi.

5. Talabalarda ma'naviy o'sishning indikatorlari

Tadqiqot natijalariga ko'ra, talabalarning ma'naviy o'sishini aniqlash uchun quyidagi **indikatorlar tizimi** ishlab chiqildi:

- **Aksiologik indikator** – shaxsning qadriyatga asoslangan qaror qabul qilish qobiliyati;
- **Kommunikativ indikator** – insonlar bilan hurmat asosida muloqot qilish, bahs madaniyatiga amal qilish;
- **Axloqiy indikator** – vijdon, adolat, ijtimoiy mas'uliyat hissi;
- **Refleksiv indikator** – o'zini baholash, o'z xatti-harakatini tahlil qilish qobiliyati.

Ushbu indikatorlar talabalarda ma'naviy yetuklik darajasini aniqlashda pedagogik monitoring mezonlari sifatida taklif qilinadi.

6. Ma'naviy yetuklik va ijtimoiy barqarorlik o'rtasidagi bog'liqlik

Oliy ta'lim tizimida shakllanayotgan ma'naviy madaniyat bevosita jamiyatning ijtimoiy barqarorligi bilan bog'liqdir. Chunki ma'naviy barkamol shaxs – bu zo'ravonlikka emas, muloqotga, qarama-qarshilikka emas, hamkorlikka tayangan insondir. Tadqiqot natijalariga ko'ra, ma'naviy madaniyat darajasi yuqori bo'lgan talabalarda ijtimoiy faollik, volontyorlik, fuqarolik pozitsiyasi ham ancha barqaror. Demak, oliy ta'lim muassasalarining tarbiyaviy-ma'naviy funksiyasi — bu shunchaki axloqiy targ'ibot emas, balki ijtimoiy barqarorlikni ta'minlovchi strategik mexanizmdir.

Munozara. Tadqiqot natijalari tahlili shuni ko'rsatadiki, bugungi global davrda oliy ta'lim muassasalarining ma'naviy-tarbiyaviy funksiyasi o'z tabiiy vazifasidan chekinish xavfi ostida turibdi. Globallashuv, texnokratizm va raqamli iste'molchilik oqibatida ta'lim ko'proq **instrumental qiymat** — ya'ni mehnat bozorida moslashish vositasi sifatida talqin qilinmoqda. Natijada insonning ma'naviy-aksiologik qadriyati ikkinchi darajaga surilib, "foydalilik" va "samaradorlik" mezonlari ustunlik qilmoqda.

1. Texnokratik ongning ustuvorligi muammosi

Texnokratik tafakkur – bu insonni texnologiyaning qo‘shimchasiga aylantiruvchi dunyoqarashdir. Bunday muhitda talaba inson emas, “kadr”ga, bilim esa “mahsulot”ga aylanadi. Falsafiy nuqtayi nazardan bu holat Martin Heidegger “Gestell” deb atagan — borliqni faqat texnik-foydali narsa sifatida idrok etish holatiga to‘g‘ri keladi.

O‘zbekiston oliy ta’lim tizimida ham so‘nggi yillarda raqamli transformatsiya jarayonlari bilan birga, ma’naviy-axloqiy jihatlar ba’zan ikkinchi planga tushib qolmoqda. Masalan, ta’lim samaradorligi ko‘rsatkichlari faqat KPI, reyting va ball tizimlari bilan o‘lchanar ekan, talabaning ichki ma’naviy o‘sishi baholash mezonlaridan chiqib ketmoqda.

2. Iste’molchilik falsafasi va shaxsning “bozorlashtirilishi”

Zamonaviy global madaniyatda “iste’molchi inson” ideali hukmronlik qilmoqda. Ta’lim jarayonida bu holat shunday namoyon bo‘ladiki, talabalar bilimni qadriyat emas, “sertifikat olish vositasi” deb qabul qiladilar. Bu esa Erich Fromm ta’riflagan “bor bo‘lish” (to be) emas, “ega bo‘lish” (to have) orientatsiyasining kuchayishidir. Natijada oliy ta’limning ma’naviy vazifasi — insonni jamiyat uchun emas, balki jamiyat bilan uyg‘un yashashga o‘rgatish tamoyili zaiflashadi. Universitet muhitida talabaning maqsadi “ko‘p ball olish”ga, “grant yutish”ga yoki “chetda o‘qishga chiqish”ga qaratilgan bo‘lsa, u holda ichki axloqiy muvozanat buziladi.

3. Ma’naviy tanazzul va qadriyatlar inqirozi

Global madaniyatdagi ma’naviy tanazzulning ildizi — insoniy mohiyatning utilitarizatsiyalanishidadir. Jürgen Habermas buni “rivojlanishning kommunikativ asosi buzilishi” deb ataydi: ya’ni insonlar o‘rtasidagi axloqiy muloqot o‘rnini iqtisodiy manfaat almashinuvi egallaydi.

Oliy ta’lim tizimi ham bu inqirozdan mustasno emas. Agar universitet ma’naviy ongni shakllantirish o‘rniga faqat texnik ko‘nikmalarni rivojlantirsa, natijada ma’naviy jihatdan bo‘sh, biroq intellektual jihatdan kuchli, ammo ijtimoiy mas’uliyatsiz avlod shakllanadi.

4. Tanqidiy tahlil: ma’naviyatni “dastur” emas, “madaniyat” sifatida qayta talqin qilish

International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Moscow, Russia

Website: econfseries.com

16th October, 2025

Ko'p hollarda oliy ta'lim tizimidagi ma'naviy-tarbiyaviy faoliyat "tadbirlar rejasiga" qisqarib qolgan. Ma'naviyat haftaligi, ma'rifat darslari yoki marafonlar — ular ko'proq tashkiliy xarakterda, ammo talabaning ichki dunyosiga chuqur kirib bormaydi. Falsafiy jihatdan bu yondashuv ma'naviyatni tashqi ko'rinishga, "institutsional forma"ga aylantiradi.

Tanqidiy tahlil shuni ko'rsatadiki, oliy ta'lim tizimida ma'naviy-tarbiyaviy ishlarni "madaniy paradigma" sifatida qayta ko'rish zarur. Bu degani: ma'naviyat universitetning barcha jarayonlarida — ta'lim, boshqaruv, ilmiy faoliyat, kommunikatsiya va raqamli muhitda tabiiy tarzda mavjud bo'lishi kerak. Shundagina ma'naviyat tashkiliy emas, balki mavjudlikning mazmuniy omiliga aylanadi.

5. Falsafiy sintez: Forobiy – Erkayev – Fromm qarashlari asosida

Tahlil davomida aniqlanishicha, Forobiyning "Fozil jamiyat" g'oyasi, Abdurahim Erkayevning "ma'naviy immunitet" nazariyasi va Frommning "insonga yo'naltirilgan ijtimoiy model" konsepsiyasi zamonaviy universitetning aksiologik asosini yaratadi.

- **Forobiyga** ko'ra, ta'limning maqsadi "yaxshilik sari yo'naltirilgan ongli jamiyat"ni qurishdir;
- **Erkayev** ta'limni insonni "ma'naviy viruslar"dan himoya qiluvchi immun tizim deb biladi;
- **Fromm** esa insonni iqtisodiy foyda emas, ruhiy ehtiyojlar asosida yashashga da'vat etadi.
- Ushbu g'oyalar birlashtirilganda, oliy ta'limning haqiqiy missiyasi — insonni "foydali ob'yekt" emas, "axloqiy sub'yekt" sifatida tarbiyalashdan iborat degan xulosa kelib chiqadi.

6. O'zbekiston kontekstidagi muammolar

Mahalliy tajriba shuni ko'rsatadiki, ayrim oliy ta'lim muassasalarida ma'naviy-ma'rifiy bo'limlar formal ishlaydi, bu esa talabalar orasida ma'naviy indifferentizm (beparqlik) holatini kuchaytiradi. Tadqiqot davomida 300 nafar talaba o'rtasida o'tkazilgan so'rovda ularning 42 % "ma'naviy-ma'rifiy ishlar ko'proq rasmiy" deb hisoblagan.

International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Moscow, Russia

Website: econfseries.com

16th October, 2025

Bu esa ma'naviyatni tizim darajasida emas, balki shaxsiy darajada qayta tiklash zaruriyatini ko'rsatadi. Universitetning ma'naviy faoliyati individual ma'naviy tajribani rivojlantirishga, talabani o'zini anglashiga va ijtimoiy mas'uliyatni his qilishiga yo'naltirilishi kerak.

7. Umumiy tahliliy xulosa

Oliy ta'limning tarbiyaviy-ma'naviy funksiyasi bugungi global sharoitda ikki kuch o'rtasida kechmoqda:

- bir tomonda — bozor va texnokratik manfaatlar,
- ikkinchi tomonda — axloqiy-ma'naviy qadriyatlar.

Falsafiy tanqid natijasi shuni ko'rsatadiki, agar universitetlar ma'naviyatni o'zining ichki mohiyatiga qaytara olmasa, ta'lim insonni emas, tizimni takomillashtiradi.

Xulosa va tavsiyalar. Yuqoridagi falsafiy-tahliliy natijalarga asoslanib, tadqiqot shuni ko'rsatdiki: oliy ta'lim muassasalari shaxs ma'naviy madaniyatini yuksaltirishda fundamental, strategik va aksiologik markaz sifatida faoliyat yuritishi zarur. Biroq hozirgi global va texnokratik bosimlar sharoitida bu vazifa faqat rasmiy g'oyalar orqali emas, balki chuqur **madaniy paradigma** darajasida qayta qurilishni talab qiladi.

Oliy ta'limning ma'naviy-tarbiyaviy funksiyasi – bu insonni ijtimoiy mavjudot sifatida qayta shakllantirish jarayoni bo'lib, uning markazida **shaxsning axloqiy ongini rivojlantirish** yotadi. Forobiy, Ibn Sino, Habermas va Frommning g'oyalari shuni ko'rsatadiki, haqiqiy ta'lim insonni bilimli emas, balki ma'naviy mas'uliyatli qilib tarbiyalaydi.

Tadqiqot yakunlari shuni isbotladi:

1. Oliy ta'lim muassasasi – ma'naviy madaniyatning markazi.

Universitet shaxsning ma'naviy o'sishini ta'minlovchi axloqiy muhit, kommunikativ madaniyat va qadriyatlar makonidir. Ta'lim tizimi nafaqat bilim, balki tarbiya, muloqot va madaniy o'zlikni uyg'unlashtirganida chinakam samarali bo'ladi.

2. Ma'naviy tarbiya — ta'lim jarayonining ichki paradigmasi.

Ma'naviyatni tashqi “tadbir” darajasidan ichki “kontekst” darajasiga olib chiqish zarur. Bu degani, har bir fan, har bir o'quv jarayoni, har bir pedagogik muloqotda axloqiy va ijtimoiy mas'uliyat elementi mavjud bo'lishi kerak.

International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Moscow, Russia

Website: econfseries.com

16th October, 2025

3. **Texnokratik va iste'molchilik tafakkuriga qarshi ma'naviy immunitet zarur.**

Raqamli axborot bosimi sharoitida universitetlar talabalarda tanqidiy fikrlash, axborotni baholash, manipulyatsiyani anglash va axloqiy qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirishga e'tibor qaratishi lozim.

4. **O'qituvchi – ma'naviy avtoritet.**

Zamonaviy o'qituvchi shunchaki axborot beruvchi emas, balki axloqiy yo'l boshchi sifatida qaralishi kerak. Uning shaxsiy fazilatlari, vijdoni, adolatga sodiqligi va insoniy munosabati talaba uchun eng samarali ma'naviy darsdir.

5. **Ma'naviy madaniyat va ijtimoiy barqarorlik o'rtasida bevosita bog'liqlik mavjud.**

Oliy ta'lim tizimida shakllangan ma'naviy qadriyatlar jamiyatda fuqarolik birdamligini, ijtimoiy adolatni va iymon-e'tiqod asosida barqarorlikni ta'minlaydi. Shu sababli ta'limdagi ma'naviyat masalasi – bu davlat xavfsizligi va milliy g'oyaning asosi hamdir.

Tavsiya etiladigan strategik yo'nalishlar

Tadqiqot natijalariga asoslanib, quyidagi falsafiy-amaliy yo'nalishlarni taklif etish mumkin:

1. **Oliy ta'limda aksiologik integratsiya modeli** — barcha fan dasturlariga ma'naviy qadriyatlar elementlarini kiritish (masalan, axloqiy dilemmalar, etik qaror tahlili, ijtimoiy mas'uliyat bo'yicha keyslar).
2. **Ma'naviy kompetensiyalar tizimi** — talabalarning o'zini anglash, ijtimoiy adolat, vijdonlilik va empatiya kabi fazilatlarini baholaydigan mezonlarni ishlab chiqish.
3. **O'qituvchilarning ma'naviy malaka oshirish dasturlari** — pedagoglar uchun "Ma'naviy yetakchilik" treninglari va seminarlarini joriy etish.
4. **Universitet madaniyatining raqamli etikasi** — raqamli axborot vositalaridan foydalanishda ma'naviy me'yorlarni shakllantirish (fake news, kiberaxloq, virtual empatiya).
5. **Falsafiy-ma'rifiy laboratoriyalar** — talabalarda dunyoqarash, muloqot madaniyati va axloqiy fikrlashni rivojlantiruvchi interaktiv ilmiy muhit yaratish.

Umumiy xulosa

International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Moscow, Russia

Website: econfseries.com

16th October, 2025

Oliy ta'lim tizimi insonni "raqobatbardosh kadr" emas, balki "ma'naviy sub'yekt" sifatida shakllantirgandagina Yangi O'zbekistonning ma'naviy poydevori mustahkamlanadi. Ma'naviyat – bu faqat axloqiy hodisa emas, balki ta'limning falsafiy mohiyatidir. Shu sababli, oliy ta'limning har bir jarayoni – darsdan tortib boshqaruvgacha – insonni anglash, qadrlash va komillikka yo'naltirish bilan uyg'un bo'lishi kerak.

Oliy ta'limdagi har bir islohotning eng muhim mezonini shuki: **"U insonning ma'naviy barkamolligiga hissa qo'shyaptimi?"** Agar javob "ha" bo'lsa — bu haqiqiy taraqqiyotdir. Agar "yo'q" bo'lsa — u holda barcha modernizatsiyalar faqat tashqi shakl darajasida qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Mirziyoyev Sh.M. *Yangi O'zbekiston strategiyasi*. – Toshkent: O'zbekiston, 2022. 480 bet
2. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, 2020-yil 23-sentabr. 24 bet
3. Forobiy A.N. Fozil shahar aholisining fikri. – Toshkent: Fan, 1993. 380 bet
4. Fromm E. To Have or To Be? – London: Continuum, 1976. 240 bet
5. Erkayev A. Ma'naviyat – inson kamoloti mezonini. – Toshkent: Ma'naviyat, 2005. 276 bet
6. Ibn Sino A. Donishnoma. – Toshkent: G'afur G'ulom, 1980. 312 bet
7. Tajik M. Sotsiokulturniy analiz obrazovaniya. – Moskva: Logos, 2014. 218 bet
8. Habermas J. The Theory of Communicative Action. – Boston: Beacon Press, 1984. 465 bet
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ–6186 va PQ–6193-son qarorlari, 2021-yil. 12 bet
10. Qodirov B. Ta'lim va ma'naviyat uyg'unligi falsafasi. – Toshkent: Universitet, 2022. 168 bet
11. UNESCO. Global Citizenship Education: Topics and Learning Objectives. – Paris, 2015. 96 bet
12. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Yoshlar siyosatini rivojlantirish strategiyasi 2023–2025. – Toshkent, 2023. 54 bet
13. Habermas J. The Theory of Communicative Action. – Boston: Beacon Press, 1984.